

Boter. Plafo ceràmic. Arxid Gil Carles. AF. MUPCVAS

EL TREBALL DE LA FUSTA EN LES COL·LECCIONS DEL MUPCVA

JOSEP VICENT AGUILAR SANZ
Museu de Prehistòria i de les Cultures de València

«Pràcticament no hi ha cap producte, ja es tracte d'un mocador, ja d'una casa, d'una destal o d'un carro, que no haja experimentat l'acció d'una ferramenta que elimine matèria...»

ANDRÉ LEROI-GOURHAN, *L'home i la matèria*

Si posem en relació el raonament principal de la citació que introdueix aquest article amb el tema de l'exposició que ací ens ocupa, podem afirmar que no hi ha cap matèria que s'adapte millor a aquests plantejaments que la fusta. La premissa plantejada per Leroi-Gourhan, basada en la necessitat inexcusable de dividir la matèria per a poder utilitzar-la, es realitza en la fusta necessàriament i exclusivament a través del tall. No hi ha altra manera coneguda de transformar aquest material, i en tots els objectes que el tenen com a component ha calgut utilitzar alguna ferramenta per a tallar-la.

Aquesta afirmació és fàcilment constatable al llarg de la història de la humanitat. Si observem el corpus tecnològic utilitzat en qualsevol temps i lloc per a treballar la fusta, la presència de les ferramentes de tall hi és abrumadora; podem estar parlant perfectament de més d'un 90 per cent d'instruments d'aquest tipus. En aquest sentit cal tindre present que la tasca de tallar la fusta no es redueix a allò que vulgarment podem considerar com a tal, és a dir a la subdivisió de la matèria per mitjà de l'ús de serres i destrals, sinó que tasques com la de perforar amb trepants, escatar o fer talla són simples variants de l'acte principal i bàsic de tallar.

La fusta ha sigut al llarg dels segles una de les matèries primeres fonamentals utilitzades per l'home en el seu desenrotllament cultural. És realment difícil imaginar qualsevol activitat, evidentment quan ens referim a les societats preindustrials, en les quals aquest element no estiga present en alguna de les seues formes. En tots els àmbits ha tingut, i en moltes ocasions encara té, una participació fonamental. Els seus usos abasten des de la utilització com a combustible fins a la realització d'obres d'art extraordinàries, passant pel transport, l'agricultura, l'extracció de matèries primeres, la transformació de productes, l'arquitectura, la ramaderia, la pesca, la guerra i la festa.

Fins a l'arribada de l'era industrial, en la qual s'han incorporat gradualment nous materials, la fusta ha conformat, junt amb els metalls, la pedra i la ceràmica, el nucli essencial de la cultura material de totes les civilitzacions humanes. I fins i tot, com més ens remuntem en el temps, més important ha sigut el seu paper; per la seua accessibilitat i característiques va ser el primer material emprat com a base per a la construcció de multitud d'útils i instruments. Fins que s'assolí un desenrotllament tècnic suficient per a extraure i transformar els metalls, que van permetre fabricar instruments molt més resistents i duradors, la fusta ocupà aquest lloc de privilegi.

Les raons d'aquest èxit de la fusta són evidents. Front a altres materials, que requerien d'una capacitat tècnica elevada i eren allora cars, la fusta oferia l'avantatge de ser abundant, renovable, no necessitava cap transformació prèvia a la seua utilització i era relativament fàcil de manipular. En allò que coneixem com a societats tradicionals, o potser en aquest cas siga més correcte parlar de societats preindustrials, pràcticament tots els individus disposaven de la capacitat tècnica mínima per a elaborar objectes amb aquesta matèria, cosa impensable, per exemple, en l'àmbit dels metalls o de la ceràmica. Tanmateix, és evident que això no significa que no hagen existit especialistes en aquest treball des dels temps més remots. Ja des de molt prompte l'evolució cultural i les consegüents transformacions socioeconòmiques dugueren a una creixent complexitat de les estructures productives que va permetre l'existència de persones que ja no es dedicaven a les

Calafat de Catarroja. 1983. AF. MUPCVA.

tasques bàsiques d'extracció i reproducció dels recursos, especialment l'agricultura, sinó que basaven la seua existència, econòmicament parlant, en la producció d'elements necessaris per a la realització d'aquestes activitats.

Al mateix temps la complexitat a què abans fèiem referència provocà la necessitat de desenrotllar cada vegada corpus tecnològics més eficients i en conseqüència més complicats, la qual cosa va fer necessari que

determinats individus es dedicaren exclusivament a la fabricació d'útils, instruments i ferramentes.

Si en un principi es pot pensar en un procés d'especialització basat en el coneixement i el domini d'una determinada matèria primera, allò cert és que sense solució de continuïtat l'evolució del sector manufacturer derivà en l'existència d'especialistes que ja no eren coneguts pels materials que utilitzaven sinó pels objectes que produïen.

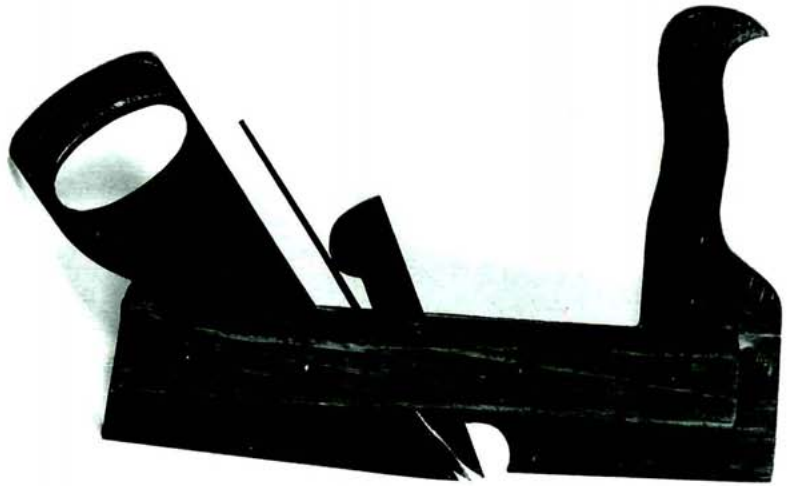
Així, i circumscribint-nos al tema que ens ocupa, si prenem com a referent la societat tradicional en general, i la valenciana en particular, veurem com una denominació tan popular i reconeguda com la de fuster no descriu pràcticament res en concret, o més ben dit és un terme que amaga al seu darrere, en la majoria dels casos, un ampli conjunt d'activitats i professionals perfectament diferenciats. Encara que sempre puguem trobar casos de treballadors de la fusta capaços de dur a terme un ampli espectre d'activitats, fet que sol ser més habitual en comunitats rurals menudes i aïllades on escassegen els professionals dedicats en exclusiva a les activitats manufactureres, allò cert és que la tendència històrica

més comuna és la que desemboca en una especialització creixent.

També a nivell legal i organitzatiu podem detectar aquest moviment. A la ciutat de València el gremi de fusters, que tradicionalment havia englobat la pràctica totalitat dels artesans que, d'una forma o altra, treballaven bàsicament amb la fusta, començà a partir del segle XV a conèixer escissions que

donaren lloc a l'existència de nous gremis, com el dels cadirers o el dels constructors de carros. A aquest respecte cal fer un aclariment important. Aquest procés de diversificació gremial té una significació general molt relativa, ja que no podem comparar els gremis valencians, bastant laxos en les seues ordenances i molt orientats a tasques assistencials, amb els del centre i el nord d'Europa, molt més rígids i reglamentistes i que exercien un control efectiu sobre els seus àmbits productius.

Com ja hem indicat anteriorment, darrere de la denominació comuna de fusters trobem una realitat productiva molt complexa, que engloba una extraordinària varietat de professionals. És evident que aquest fet ha tingut com a conseqüència el desenrotllament d'una cultura material específica en cada un d'aquests àmbits productius, encara que en alguns casos les diferenciacions es redueixen a l'existència de variants menudes sobre el conjunt tecnològic bàsic. Veurem tot seguit alguns dels casos més destacats d'especialització en el treball de la fusta dins de l'àmbit de la societat preindustrial valenciana i dels quals el Museu de Prehistòria i de les Cultures de València ha aconseguit recuperar, en tot o en part, l'instrumental.

Ribot. Ferramenta per a fer motlures. AF. MUPCVA.

Mobiliari tradicional. Casa a Potries (la Safor),
1981. AF. MUPCVA.

Aladrers: a pesar que prenen el seu nom d'un dels objectes emblemàtics de l'activitat agrària, l'aladre, el ben cert és que solien realitzar altres instruments, com ara taules planes, taules de ganxos, pales, carros per al transport de garbes d'arròs, rastells, etcètera. En una societat de base agrícola és fàcil endevinar l'extraordinària importància d'aquest tipus de professionals. No obstant això, el seu declivi s'inicià en el moment en què es va produir la generalització de l'ús del ferro en aquest tipus d'instrumental i especialment amb l'arribada dels aladres metàl·lics d'origen industrial.

Fusters de ribera: eren els fusters especialitzats en la construcció d'embarcacions i lògicament situaven els seus tallers en els ports i vora els llacs o els rius navegables. També són coneguts popularment com calafats, nom que fa referència a una de les seues tasques més peculiars, la impermeabilització de les barques. Des de fa alguns anys aquest ofici es troba en franca regressió en terres

valencianes. En queden alguns artesans localitzats en ports del sud i en els voltants de l'Albufera i el seu volum de treball se centra més en les reparacions que en la construcció d'embarcacions noves.

Ebenistes: aquest grup estava format pels fusters especialitzats en treballs més sofisticats i solien utilitzar com a matèria primera fustes nobles. Es dedicaven fonamentalment a la fabricació de mobles.

Boters: per la seua producció, utilatge i forma de treball aquest era un dels oficis més peculiars dins del conjunt dels fusters. Es dedicaven a la construcció de

recipients que es caracteritzaven per estar realitzats per mitjà de la unió de dogues de fusta reforçades amb fleixos metàl·lics. Encara que els productes més coneguts de la seua producció són les bótes per a l'emmagatzement i el transport de vi, també en realitzaven uns altres, com ara ferrades i portadores.

Mestres d'aixa: encara que és habitual utilitzar aquesta denominació també per a referir-se als fabricants

d'embarcacions, en terres valencianes els mestres d'aixa eren els que es dedicaven a la fabricació de carros, especialment als de transport de mercaderies, ja que els carruatges de luxe solien realitzar-se en determinats tallers molt especialitzats. Prenen el nom de l'instrument utilitzat per a escalabornar la fusta, l'aixa; segons alguns autors aquesta identificació es va produir per l'especial habilitat que demostraven en l'ús d'aquesta ferramenta.

La construcció dels carros requeria uns coneixements tècnics variats i complexos. Era bastant comú, i així ho hem pogut comprovar a través de diversos treballs de camp, que el mateix artesà realitzara tant els treballs en fusta com moltes de les parts metàl·liques del vehicle. Això no obstant, tampoc és inusual trobar tallers especialitzats en alguna de les parts del carro, especialment de les rodes.

Fins ací hem fet referència exclusivament als oficis relacionats amb l'elaboració de productes de la fusta dels quals el MUPCVA té referència en les seues col·leccions. Això no obstant, i com ja hem indicat prèviament, la variabilitat pro-

Transport de troncs. Arxiu Alzira. AF. MUPCVA.

Carros transportant caixes, anys vint Arxiu Alexandre. AF. MUPCVA.

fessional dels fusters era molt més àmplia. Vegem-ne alguns exemples:

Cadirers: especialitzats en la construcció de cadires; caixers, dedicats a fabricar caixes i envasos, generalment per al transport de productes agrícoles; torners, especialitzats en el treball de la fusta amb el torn i que es basa en la ràpida rotació de la peça de fusta sobre una ferramenta fixa tallant; fusters armadors, dedicats a construir els materials necessaris per a la cons-

trucció (bigues, pilars, bastides, etcètera); mestres de molins, que eren els especialistes a fabricar els elements de fusta que componien el mecanisme dels molins, però també de les sínies i altres enginys de caràcter mecànic; tallistes, dedicats a l'elaboració artística de la fusta (altars, elements ornamentals dels mobles, escultures, etcètera); i els constructors d'instruments musicals, entre els quals a València eren especialment prestigiosos els fabricants de guitarres i que eren coneguts popularment com guitarrers.

Bibliografia

- LEROI-GOURHAN, A. (1988): *El Hombre y la Materia*. Taurus, Madrid.
- SÁNCHEZ TRUJILLANO, T. i GOMEZ MARTÍNEZ, J. R. (1977): *Oficios de la madera*. Museo de La Rioja, Logroño.
- SEYMOUR, J. (1990): *Artes y Oficios de Ayer*, Folio, Barcelona.
- CUCÓ, J. (1985): "La industria tradicional", en *Temas d'Etnografia Valenciana*. Alfons El Magnànim, València.
- LLABRÉS RAMIS, J. i VALLESPÍR SOLER, J. (1984): *Els nostres oficis d'antany*, Museu Arqueològic, Mallorca.
- DÍEZ, F. (1990): *Viles y mecánicos. Trabajo y sociedad en la Valencia preindustrial*. Alfons el Magnànim, València.
- CASTILLO, J. i PABLO MARTÍNEZ, L. (1999): *Els Gremis medievals en les fonts oficials*. Alfons el Magnànim, València.